

Лукашевич-Крутник І. С.
*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного права і процесу,
Західноукраїнського національного
університету*

ЗМІНЕННЯ СТРОКІВ ДЛЯ ПРИЙНЯТТЯ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Введення воєнного стану на території України зумовило потребу внесення законодавчих змін в правове регулювання різних сфер суспільних відносин. Не стали винятком і спадкові правовідносини, нормативне регулювання яких вимагало швидких змін з метою вирішення нагальних потреб часу.

Одна із новел спадкового права стосується преклюзивного строку для прийняття спадщини. Так, за загальним правилом, визначеним ч. 1 ст. 1270 ЦК України, для прийняття спадщини встановлюється строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини [1].

Проте протягом дії воєнного стану на території України було прийнято ряд підзаконних нормативно-правових актів, які вносили зміни щодо перебігу строку для прийняття спадщини. Зокрема, Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 року № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» в першій редакції не містила положень щодо строку прийняття спадщини [2]. Проте Постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2022 р. № 209 «Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану» доповнила зазначену вище Постанову пунктом 3, де було зазначено, що «на час дії воєнного стану перебіг строку для прийняття спадщини зупиняється» [3].

Згодом Постановою Кабінету Міністрів України від 19.04. 2022 р. № 480 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності нотаріусів та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану» пункт 3 постанови Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 року № 164 змінено та встановлено, «що на час воєнного стану перебіг строку для прийняття спадщини або відмови від її прийняття зупиняється. Свідоцтво про право на спадщину видається спадкоємцям після закінчення строку для прийняття спадщини» [4].

Незабаром Кабінетом Міністрів України було прийнято Постанову від 24.06.2022 р. № 719 (чинна з 29.06.2022 р.) «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо нотаріату та державної реєстрації в умовах воєнного стану», де пункт 3 постанови Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 року № 164 знову змінено, перше речення викладено у редакції «перебіг строку для прийняття спадщини або відмови від її прийняття зупиняється на час дії воєнного стану, але не більше ніж на чотири місяці» [5].

В доктрині цивільного права строки, з якими пов'язане існування

самого права, називають преклюзивними або присічними [6, с. 69], що в перекладі з латинської мови «*praeccludere*» означає припиняти, перешкоджати. Як стверджував В. В. Луць, «особливість присічних строків полягає у тому, що вони, визначаючи межі суб'єктивного права в часі, входять до його змісту як внутрішньо важлива межа існування. Закінчення присічного строку зумовлює припинення суб'єктивного права або обов'язку, але це не можна вважати достроковим припиненням суб'єктивного права. Про дострокове припинення права або виконання обов'язку можна говорити в разі, якщо воно настало до закінчення строку. Натомість право чи обов'язок, обмежені присічним строком, припиняються із закінченням строку. Але присічний характер того чи іншого строку має прямо впливати зі змісту відповідної норми закону або укладеного договору» [7, с. 53].

В контексті зазначеного актуальним є питання відповідності пункту 3 Постанови Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 року № 164 нормам ЦК України як основного кодифікованого акту цивільного законодавства. Адже про обов'язковість відповідності положень постанов Кабінету Міністрів України нормам ЦК України зазначається в абз. 2 ч. 4 ст. 4 ЦК України: «якщо постанова Кабінету Міністрів України суперечить положенням цього Кодексу або іншому закону, застосовуються відповідні положення цього кодексу або іншого закону» [1]. На відміну від положень п. 3 Постанови, законодавець у ст. 1270 ЦК України, що стосується строку прийняття спадщини, та й в інших нормах ЦК України не передбачив такої конструкції як «зупинення перебігу строку для прийняття спадщини». Крім того, у ст. 1272 ЦК України прописано договірний порядок подачі заяви про прийняття спадщини у випадку пропуску спадкоємцем строку для прийняття спадщини (частина 2) або ж судовий порядок надання додаткового строку для прийняття спадщини спадкоємцеві, який пропустив строк для прийняття спадщини з поважної причини (частина 3), без можливості визначати інші правила щодо строку для прийняття спадщини в умовах воєнного стану.

Вказана вище колізія норм не отримала вирішення на практиці. Так, на думку Міністерства юстиції України, нотаріуси, які безпосередньо застосовують норми щодо оформлення спадщини, повинні «неухильно дотримуватися пункту 3 зазначеної постанови, що забезпечить виконання нотаріусом обов'язку сприяти фізичним та юридичним особам у здійсненні їх прав та захисті законних інтересів» [8]. Про це Міністерство юстиції зазначає у листі від 11.07.2022 р. № 55476/37.1/32-22. Така позиція обґрунтовується тим, що «беззастережне застосування під час дії воєнного стану частини першої статті 1270 та частини третьої статті 1272 ЦКУ призводить до порушення або принаймні очевидної загрози порушення принципів неприпустимість позбавлення права власності (п. 2 ч. 1 ст. 3 ЦК України), а також справедливості, добросовісності та розумності (п. 2 ч. 1 ст. 3 ЦК України). Так, спадкоємець, який через воєнні дії своєчасно не подав заяву про прийняття спадщини, опиняється в становищі людини, якої позбавлено відповідної власності. Водночас інший спадкоємець, який зміг подати заяву про прийняття цієї спадщини з дотриманням встановленого законом строку, отримує частину спадщини, яка за звичного плину подій йому б не належала. Це, безумовно, є грубим порушенням принципів справедливості,

добросовісності, розумності, одним із проявів яких є забезпечення балансу інтересів кредитора та боржника, а також інтересів кількох кредиторів щодо одного і того самого майна. Певна затримка (не більше 4 міс.) із видачею свідоцтва про право на спадщину окремим спадкоємцям вражає їх інтереси у співставній (а частіше – набагато меншій) мірі порівняно з інтересами спадкоємців, які опинилися під дією тяжких обставин воєнного часу, у разі беззастережного застосування частини першої ст. 1270 та ч. 3 ст. 1272 ЦК України. Таким чином, пункт 3 Постанови спрямований на реалізацію загальних засад цивільного законодавства, визначених у статті 3 ЦКУ, та має спеціальний характер (визначає особливості регулювання спадкових відносин на випадок воєнного стану)» [8].

Іншу правову позицію відстоює Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду, що висвітлено у постанові від 25.01.2023 року у справі № 676/47/21 про зупинення строку на прийняття спадщини, яке запроваджене постановою КМУ від 28 лютого 2022 року № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану». У змісті вказаної постанови зазначається: «Тлумачення вказаних норм, з урахуванням виміру ієрархії актів цивільного законодавства по вертикалі, свідчить, що:

- правила щодо строку на прийняття спадщини (початок перебігу, наслідки спливу) регулюються Цивільним кодексом України, який прийнятий Верховною Радою України і є основним актом цивільного законодавства України;

- строк на прийняття спадщини по своїй сутності є присічним (статті 1270, 1272 ЦК), оскільки його сплив призводить до того, що спадкоємець вважається таким, який не прийняв спадщину. Тобто сплив строку «присікає» право на прийняття спадщини. Проте в законі, вочевидь з урахуванням сутності права на прийняття спадщини як майнового, передбачена можливість: за згодою самих спадкоємців, що прийняли спадщину, подати заяву про прийняття спадщини (частина друга статті 1272 ЦК України); для спадкоємця звернутися з позовною вимогою та за наявності поважної причини суд визначає додатковий строк на прийняття спадщини (частина третя статті 1272 ЦК України);

- законодавець як у статті 1270 ЦК України, так і в інших нормах ЦК України, не передбачає допустимості існування такої конструкції як «зупинення перебігу строку на прийняття спадщини» та можливості в постанові Кабінету Міністрів України визначати інші правила щодо строку на прийняття спадщини;

- пункт 3 постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» (в редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин) суперечить статтям 1270, 1272 ЦК України, а тому не підлягає застосуванню» [9].

Така колізія норм про строк для прийняття спадщини в умовах воєнного стану на території України ускладнила роботу нотаріусів та могла призвести до багаточисельних судових спорів у майбутньому, тому потребувала негайного вирішення на законодавчому рівні.

У зв'язку з цим Кабінет Міністрів України 09 травня 2023 року прийняв постанову № 469 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів

України щодо нотаріату, державної реєстрації та функціонування державних електронних інформаційних ресурсів в умовах воєнного стану» [10], якою пункт 3 постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» було виключено. Це положення набирає чинності через місяць після опублікування постанови, тобто 18 червня 2023 р.

Очевидно, останні зміни у законодавстві усувають колізію норм між ЦК України як основним кодифікованим актом та підзаконними актами, які регулюють спадкові правовідносини в умовах воєнного стану в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 10.01.2023 р.)
2. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.01.2023 р.)
3. Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 06 березня 2022 р. № 209. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.01.2023 р.)
4. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності нотаріусів та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2022 р. № 480. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/480-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.01.2023 р.)
5. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо нотаріату та державної реєстрації в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 червня 2022 р. № 719 (чинна з 29.06.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/719-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.01.2023 р.)
6. Маріц Д. О. Преклюзивні строки в цивільному праві. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2013. № 3 (41). С. 67-71.
7. Луць В. В. Методологічне значення категорій «строк» і «термін» у цивільному праві України. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/8289/1/1033-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-2120-1-10-20191031.pdf> (дата звернення: 10.01.2023 р.)
8. Лист Міністерства юстиції України від 11.07.2022 р. № 55476/37.1/32-22 «Щодо деяких питань нотаріату в умовах воєнного стану». URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2022/07/13/20220713141744-72.pdf> (дата звернення: 10.01.2023 р.)
9. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від

25. 01. 2023 року у справі № 676/47/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108654283> (дата звернення: 25.01.2023 р.).

10. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо нотаріату, державної реєстрації та функціонування державних електронних інформаційних ресурсів в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 09 травня 2023 року № 469. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/469-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.05.2023 р.).

УДК 346.32

Ментух Н. Ф.
*к. ю.н., доцент,
доцент кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Західноукраїнський національний
університет*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ КОМЕРЦІЙНОЇ КОНЦЕСІЇ (ФРАНЧАЙЗИНГУ) В УКРАЇНІ

Договір комерційної концесії (франчайзингу) у сучасній практиці регулювання комерційного обороту починає відігравати все більш вагомую роль.

Актуальність розвитку відносин комерційної концесії (франчайзингу) обумовлюється тим, що широке використання та поширення такої форми господарської договірної конструкції, як комерційна концесія, створює сприятливі умови для розвитку малого та середнього підприємництва, оскільки саме інститут комерційної концесії (франчайзингу) являється однією із найбільш прогресивних форм залучення інвестицій та впровадження інновацій в економіку країни. Франчайзинг саме завдяки цим характеристикам отримав широке застосування у міжнародній практиці і є визнаним господарсько-правовим механізмом активізації інвестиційних відносин та важливим інструментом реалізації інноваційно-інвестиційної політики держави.

Питання договору комерційної концесії регулюються нормами ЦК та ГК України.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 366 ГК України, за «договором комерційної концесії одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати другій стороні (користувачеві) на строк або без визначення строку право використання в підприємницькій діяльності користувача комплексу прав, належних правоволодільцеві, а користувач зобов'язується дотримуватися умов використання наданих йому прав та сплатити правоволодільцеві обумовлену договором винагороду» [1].